

Сергій Желізняк,
*ад'юнкта кафедри адміністративного
права, процесу та адміністративної
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ*

ХРОНІЧНА ДУШЕВНА ХВОРОБА ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

У багатьох країнах, включаючи Україну, законодавство передбачає можливість визнання хронічної душевної хвороби обставиною, що виключає адміністративну відповідальність особи за дії, які були вчинені у хворобливому стані. У цілому, проблема звільнення від адміністративної відповідальності в Україні стосується не лише справедливості, але й ефективності правової системи. Збереження балансу між адміністративно-правовим захистом суспільних відносин та застосуванням адміністративно-правових санкцій обумовлене наявністю умов, що дозволяють у встановленому законодавством порядку довести винуватість, або невинуватість особи у вчиненні конкретного протиправного діяння.

У статтях 17 – 20 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) закріплені обставини, що виключають адміністративну відповідальність віднесено діяння особи в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або в стані неосудності [1].

Згідно статті 20 «Неосудність» КУпАП, не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності була в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану [1].

Виходячи із законодавчих положень, неосудність передбачає: а) хронічну душевну хворобу; б) тимчасовий розлад душевної діяльності; в) слабоумство; г) інший хворобливий стан.

У кримінально-правовому аспекті, В.Г. Калита наголошує, що медичний критерій містить чотири ознаки: 1) хронічні психічні розлади – хронічна душевна хвороба. Розлад психіки протікає тривало (шизофренія, епілепсія, прогресивний параліч, параноя і т. д.); 2) тимчасовий психічний розлад – психічне захворювання, що триває нетривалий час і закінчується одужанням (патологічне сп'яніння – біла гарячка, реактивні симптоматичні стану, також розлади психіки, викликані важкими душевними потрясіннями і переживаннями); 3) слабоумство – різного роду зниження або повний занепад психічної діяльності, пов'язані з ураженням інтелектуальних здібностей людини (три ступеня недоумства: легка – дебільність, середня – імбецильність,

важка – ідіотія). Таким чином, до слабоумства відносяться стану розумового недорозвинення або занепаду психічної діяльності, пов'язані з пошкодженням мозку генетичними, травматичними, інтоксикаційними і іншими факторами, що супроводжуються ураженням інтелекту, в першу чергу рівня суджень і критики, незворотними змінами особистості, вираженим зниженням або неможливістю соціального пристосування; 4) інший хворобливий стан психіки – хворобливі явища, які не є психічним розладом, а також супроводжуються порушеннями психіки (при травмах головного мозку, пухлинах мозку та інших захворюваннях) [2, с. 36].

Крім того, хронічне психічне захворювання – це юридичний та судово-психіатричний термін, яким охоплено групу психічних захворювань, які характеризуються тривалим перебігом і тенденцією до наростання хворобливих явищ. В окремих випадках у хворих спостерігаються періоди тимчасового покращення стану, так звані ремісії, але такі стани не означають видужання. Хронічні психічні хвороби призводять до глибоких та стійких змін особистості хворого (дефект психіки) і є практично невиліковними. В цю групу психічних розладів відносять шизофренію, епілепсію, прогресивний параліч, маніакально-депресивний психоз, епідемічний енцефаліт, артеріосклероз, старечий психоз та ін. [3].

Важливо зазначити, що визнання хронічної душевної хвороби як обставини, що виключає адміністративну відповідальність, не означає, що особа автоматично буде звільнена від адміністративної відповідальності. Окрім того, визнання хвороби як обставини, що виключає адміністративну відповідальність, не є автоматичним захистом від адміністративної відповідальності. Суб'єкт адміністративної юрисдикції має право вирішувати, чи належним чином доведено, що хвороба була причиною вчинення адміністративного правопорушення. Наприклад, якщо особа була у стані алкогольного сп'яніння на тлі хронічної душевної хвороби, вона може не бути звільнена від адміністративної відповідальності, якщо буде доведено, що вона знала про своє захворювання та могла уникнути сп'яніння. Однак, якщо ж стан хвороби не дозволяв особі усвідомлювати наслідки своїх дій, то вона може бути звільнена від адміністративної відповідальності.

Отже, визнання хронічної душевної хвороби як обставини, що виключає адміністративну відповідальність, є важливим заходом забезпечення прав осіб, які страждають на такі хвороби під час здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Однак, неосудність не передбачає автоматичного імунітету від застосування адміністративних стягнень та визнання особи винуватою у вчиненні адміністративного правопорушення. Хронічна душевна хвороба в цілому та неосудність зокрема, виступають лише одним із факторів, який може бути врахований при прийнятті рішення щодо відповідальності особи за вчинене нею протиправне діяння.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

(дата звернення 18.04.2023).

2. Калита В.Г. Неосудність за законодавством України: поняття, критерії та принципи застосування. Науковий вісник публічного та приватного права 2018. Вип. 2. Т. 2-2. С. 34-37.

3. Васильєв А. Неосудність (від лат. – *impossibilitas facti* – нездатність особи, яка вилучає її з дії закону) URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/neosudnist-vid-lat-impossibilitas-facti-nezdatnist-osobi-yaka-viluchaje-jiji-z-diji-zakonu/> (дата звернення 18.04.2023).

Олександр Захарченко
*старший викладач кафедри
адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності
факультету підготовки фахівців для
підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІТЕЙ ТА ЖІНОК

Фізичне насильство – найнебезпечніший та часто застосований на практиці вид насильства, що полягає у заподіянні шкоди здоров'ю та фізичного болю. Фізичне насильство має пряму та непряму форму.

Пряма форма виявляється у тілесному насильстві: нанесення каліцтв, тілесних ушкоджень, побоїв, ляпанців, поштовхів або ляпасів з використанням предметів або безпосередньо у прямому контакті з жертвою, а також позбавлення можливості задоволення фізіологічних потреб уві сні, в їжі, туалеті та душі, залучення у вживання алкоголю, тютюну та наркотичних засобів всупереч бажанню жертви, що надалі може призвести до захворювань, що загрожують життю та здоров'ю людини [2]. Непряма форма включає нанесення шкоди іншим членам сім'ї чи тварин з метою психологічного на жертву.

Сексуальне насильство є небезпечним, як правило, для жінок та дітей та об'єднує у собі фізичне та моральне насильство. Сексуальне насильство зазіхає на статеvu недоторканність особи. Досягнення результату порушником відбувається за допомогою сили або переконань, а до наслідків належить заподіяння фізичної та моральної шкоди.

Моральне (психологічне) насильство - насильство без тілесного контакту із жертвою; виявляється у приниженні, образі, шантажі, загрози заподіяння шкоди жертві або її близьким, ізоляції від суспільства [3].